

A FARKASEMBER LEGENDÁJA

A tudomány számára érthetetlenek és megmagyarázhatatlanok az úgynevezett farkasemberekről szóló legendák, mesék és babonák, melyek a farkas eredeti elterjedési területén mindmáig tartják magukat. Az ógörögök, a rómaiak és az arabok éppúgy hittek e teremtmények létezésében, mint a középkori Európa falusi lakossága, s ahogy máig szilárdan hisznek benne Skandinávia egyes területein is.

De nálunk is felbukkant a „kutyafejű tatár” riasztó képe, és ha számításba vesszük, hogy Európa nyugati felén sokszor a hun Attilát is kutyafejjel ábrázolták, nyilvánvaló, hogy a kutyafejű vagy farkasember az állati vadságot, a pusztító vérengzést szimbolizálja.

Néhány kutató a tatárok, illetve a hunok részben bizonyított, részben feltételezett koponyatorzításában látta a „kutyafejű” elnevezés magyarázatát. Ezen elméletek szerint a csecsemőkor óta elköötözéssel deformált, nyújtott koponya egyes ősi kultúrák szemében a magasabb rendű képességek külső megjelenési formája volt. A szóban forgó hiedelemre az adhatott magyarázatot, hogy ez a fejforma a koponya közepén lévő agy bizonyos szerveinek (nyúltagy, tobozmirigy) túlfellettségére utal. A „kutyafejű” így talán a transzcendentális tudással és a mágikus hatalom megszerzésével állt kapcsolatban, ami magyarázhatja a Föld különböző pontjain kimutatható ősi szokást, a koponyatorzítást is, mely e képességeket próbálta mesterségesen visszaidézni, kifejleszteni.

Különösen szembetűnő a koponyatorzítás eredménye az óegyiptomi IV. Amenhotep – a későbbi Ehnaton fáraó – és felesége, Nofertiti ábrázolatain, akik az

Újbirodalom XVIII. dinasztiájának uralkodói voltak Kr. e. 1400 és 1300 között.

De előfordult még koponyatorzítás a majáknál, a kecsua indiánoknál, Óceániában és Afrikában is. Megdöbbentő élmény volt számomra, hogy magam is láttam 2008-ban (!), a kenyai Ukunda falu templomában, a vasárnapi szentmisén egy körülbelül ötven év körüli férfit, akinek szemlátomást mesterségesen nyújtották meg a koponyáját (persze a körülmények nem tették lehetővé, hogy fotókat készítek róla), ami azt jelenti, hogy Afrika egyes területein egészen a közelmúltig élt ez a szokás.

Az is érdekes, hogy a „kutyafejű” mongolok és tatárok maguk is vállalták a farkassal való rokonságot, mert ők éppúgy, mint egyes kínai törzsek, a farkasban mitikus őstüket tisztelték. Mongóliában például a farkas égi állat volt, és Dzsingisz kán őséneket tartották.

Az ókori görögség farkasember-legendája Árkádiából (Arkadia), a Peloponnészosz-félsziget hegyes vidékéről származik. Egy mítosz szerint Árkádia királya, Pelazgosz fia – Lúkaón – emelte ki Árkádiát a barbárságból, és vezette be Zeusz tiszteletét, de megharagította az istent, mert kisfiút áldozott neki, amiért Zeusz büntetésből farkassá változtatta, míg házat villámmal rombolta szét. Egy másik mítosz pedig úgy tudja, hogy Lúkaón gonosz fiai voltak azok, akik oly arcátlanul váltak, hogy a Zeusznak felkínált levesbe, juh és kecske belsőségei mellett, egyik megölt fivéréük, Nüktimosz belsőségeit is belefőzték, mert a náluk vendégeskedő álruhás istent próbára akarták tenni, hogy meg tudja-e különböztetni az állat húsát az emberétől. Zeuszt azonban nem csap-

A farkassá változtatott Lúkaón egy XVII. századi metszeten

A monda szerint az árkádiiai Lükaón megharagította Zeust, mert tilalma ellenére feláldozott neki egy kisfiút. Zeus büntetésből farkassá változtatta, palotáját pedig villámaival lerombolta. Hendrik Goltzius (1558–1617) alkotása

hatták be, s pimaszságukért az isten azzal büntette őket, hogy mindannyiukat farkassá változtatta, s ekkor bocsátotta a földre a deukalióni vízözönt is.

A görögség egyik hagyománya szerint – mely némiképp összefügg a fentiekkel – Árkádiában Zeust farkas képében imádták, s tiszteletére állítólag emberhúst is ettek, amelynek elfogyasztása után az emberek farkasemberré változtak.

Hérodotosz, a Kr. e. V. században élt görög történetíró határozottan állította, hogy a szkíták és a Fekete-tenger környékén élő más őslakosok képesek voltak rá, hogy évente néhány napra farkassá változzanak, de beszámolt a küneszi népről is, akik nyugat felé a legmesszebb laktak Héraklész oszlopain – azaz a Gibraltári-szoroson – túl. A küneszi egyébként „kutyaímádókat” jelent, s a Kanári-szigetek guancse népe valóban a kutyaát helyezte vallásos eszméi középpontjába. Évszázadokkal azelőtt, hogy a

portugálok hivatalosan újra felfedezték volna a szigetcsoporthat, középkori európai legendák beszéltek a künokephaliról, vagyis a kutyafejű népről, amely valahol Északnyugat-Afrika közelében lakott.

A Kr. e. I. században élt Vergiliusnál is felbukkant a farkassá változó ember motívuma, hogy aztán Petronius *Satyricon*jában a farkassá változás részletes leírását is olvashassuk: „A gazdám egy ízben elment Capuába, minden ügyes-bajos dolgát elintézendő. Én persze kihasználtam az alkalmat, és megkértem a vendégünket, hogy kíséren el vagy öt mérföldnyire. Katona volt, erős, izmos óriás. Kakasszó felé szépen elosontunk. A hold sütött, úgy éreztük, mintha dél lett volna. Sírok közé értünk, itt emberem hirtelen eltűnt a sírkövek között. Leültem, füttyörésztem, és a sírokat számolgattam. Egyszerre hátranézek, jön-e már az útitársam. Látom, hogy levetkőzik, és utána ruháját az út mellé rakja.

A kutyafejű Szent Kristóf ábrázolata egy 1685-ből származó kis-ázsiai ikonon

Szívem a torkomban dobogott. Szinte megdermedtem. Ő pedig körülvizelte ruháját, és egy szempillantás alatt farkassá változott. Ne higgyétek, hogy tréfálok, nem hazudnék semmi pénzért. Szóval, ahogy mondom, farkassá változott, üvöltöni kezdett, és berohant az erdőbe.”

A Kr. u. I. században élt idősebb Plinius szerint a farkassá változás bizonyos bűnökért való büntetés volt. Leírása szerint a farkassá változott embernek kilenc évig kellett járnia a vadont, s ha ez idő alatt meg tudta tartóztatni magát az emberhús fogyasztásától, akkor esélye lehetett arra, hogy emberformáját viszszerje.

Rendkívül érdekes, hogy még a kereszténység is ismer egy kutyafejű szentet: Szent Kristófit (görögül Christophoro: Krisztus-hordozó), akit a bizánci művészet tradíciói nyomán ábrázolnak így. Szent Kristóf a keresztény hagyomány szerint óriás termetű, kánaánita férfiú volt, akit hosszú botra támaszkodva ábrázolnak, amint egy kisgyermekkel a vállán átkel egy folyón. A legenda szerint ugyanis Kristóf az utazóknak segített átkelni a folyón, ám eldöntötte, hogy csak a világ legnagyobb urának fog szolgálni. Egyszer egy kisgyermek kérte meg, hogy vigye át a folyón, s ő a vállára véve őt, elindult a túlsó felé, de a gyermek súlya egyre nehezebb lett, s Kristóf csak erejének végső megfeszítésével tudta átvinni. Ekkor döbbsent rá, hogy kívánsága teljesült, mert a gyermek nem volt más, mint a Megváltó.

Szent Kristóf kutyafejét ókori legendák azzal magyarázták, hogy egy kutyafejű, emberevő nép szülötte volt, aki a kereszténység felvételekor nyert csak emberi alakot, ha az átváltozás nem is sikerült tökéletesen. Más források szerint ő maga kért magának kutyafejet, hogy prédikálása meggyőzőbb legyen a „kutyafejű” pogányok előtt. Cipruson pedig úgy tudták, hogy kérését szépsége indokolta, mert nem akarta férfiként magára vonni a sziget leányainak figyelmét.

Ennek a kutyafejű szentnek egyedülállóan szokatlan ábrázolását az ortodox ikonográfia igen sokáig megőrizte. De ismerjük a spontán módon – mintegy „balesetként” megélt – és a szándékos manipulációkkal történő farkassá változás képzeiteit is. Az utóbbira norvég és izlandi sagákat lehet példaként felhozni, ahol a farkassá változni akaró ember farkasbőrt húzott a testére; ez a néphit Erdélyben is kimutatható. Máshol bizonyos mágikus hatású növények vagy kenőcsök használata segített az említett praktikában.

A magyar néphit is ismerte az ordassá változó és a farkasokon uralkodni tudó táltost, továbbá azokat a sérelmet szenvedő juhászokat, akik farkassá változva öldösték a birkákat, hogy így álljanak bosszút egykori gazdájukon. E motívumokra a továbbiakban

még vissza fogunk térni. Marco Polo szerint az úgynevezett Cycnocephalus (Kutyafejű) az Andaman-szigeteken élt: „Elmondhatom, hogy ezen a szigeten az összes férfinak olyan a feje, mint a kutyának. Csakúgy, mint a foguk és a szemük is. Arcukból ítélkezve pontosan olyanok, mint a szelindek kutyák.”

Id. Lucas Cranach (1477–1553) fametszete a kannibál farkasemberről

Bármilyen különös, de igaz, hogy a XVI. századi Európában szinte farkasemberjárvány tört ki. A korabeli beszámolók szerint az emberek szétmarcangolták háziállataikat, sőt egymást is. Mindez talán a már említett árkádiai Lükaónról elnevezett *lycanthropia* (likantrópia) nevű elmebetegség tömeges elterjedésével magyarázható, mert a különös megszállottság áldozatainak a kényszerképzetnek váltak rabjaivá, hogy ők maguk is farkasok. Furcsamód a szerencsétlenek a farkas viselkedését öltötték magukra, s éppúgy vonítottak, mint ez az állat.

Egy másik elmélet a „farkassá változás” jelenségét olyan anyagcserezavarral hozta összefüggésbe, mely fokozott napsugár-érzékenységgel és szőrösödéssel járt. Állítólag több brit uralkodó – köztük III. György is – ebben a betegségben szenvedett.

A legtöbb farkasember 1520 és 1630 között Franciaországban fordult elő. Erre utalnak azok a máig fennmaradt jegyzőkönyvek, amelyek az úgynevezett „farkasemberpróbák” során készültek, amelyek vagy harmincezer (!) ilyen esetet dokumentáltak.

1573-ban, a Dijon melletti Dole-ban fogtak el egy Jean Garnier nevű „farkasembert”, aki tizenhárom éves korától meg volt győződve ordas-eredetéről. Ezt előreugró állkapcsában ülő, túlfejtett szemfogai is bizonyítani látszottak, melyek alsó ajka fölé értek. A későbbi nyomozás a gyanúsított lakásán egy farkasbőrt is felfedezett, amelyet a feltételezések szerint büntetési elkövetésekor öltött magára. Jean Garnier állítólag nemcsak rátámadt több gyermekre, hanem sikeres támadásai után evett is áldozatai teteméből. Amikor a bordeaux-i bíróság elé állították, azt vallotta, hogy az ördöggel kötött szövetsége készítette szörnyű tettei végrehajtására. Persze az is elképzelhető, hogy csupán egy szerencsétlen elmebeteg fantáziájában és vágyképeiben valósult meg mindaz a szörnyűség, amiért Jean Garnier-t életfogytiglani, tébolydában letöltendő rabságra kárhoztatták.

A valószínűleg örült Peter Stupe maga is hangoztatta farkasemberi mivoltát. Azzal vádolták, hogy huszonöt éven át egy ördögasszonnyal élt, saját lányával hált, s marcangolta az embereket, köztük saját fiát is. Mindezért halálra ítélték, és a zavarodott ember levágott fejét – igencsak morbid ötletként – egy fából készített farkastestre helyezték, majd közszemlére bocsátották.

Tipikus eset az is, mely egy 1598-ban készült beszámoló alapján rekonstruálható. Ekkor egy Caude közelében lévő erdőszélig félmeztelen, borzas szakállú, hosszú hajú, karomszerű körmű emberre bukkantak a helybeliek. Ez önmagában nem okozott volna semmiféle meglepetést, ha nem találnak rá a közelben egy tizenöt éves fiú szörnyen megcsonkított holttestére is, amely mellől állítólag két farkas menekült el. Később már megállapíthatatlan volt, hogy a farkasokat az emberek fantáziája varázsolta-e a helyszínre, vagy valóban ott voltak, de annyi bizonyos, hogy az állati külsejű Jacques Rollet inkább farkasként, mint emberként viselkedett. A nyomozás bebizonyította, hogy nemcsak több gyilkosság terheli a lelkiismeretét, hanem kannibalizmus bűnében is elmarasztható. A bíróság először halálra ítélte, majd később az ítéletet megváltoztatta, s az örültekházába csukatta.

Az elkövetkező évszázadok illusztrátorainál rendre felbukkant a kutya- vagy farkasember alakja, melyet többnyire úgy ábrázolnak, hogy két lábon jár, farka nincs, mellső végtagjai leg-

inkább mancsoknak nevezhetők, s kutya- vagy farkasszerű pofájában hatalmas agyarak meredeznek.

A XVI. században és a XVII. század elején élt olasz Ulysses Aldrovandus természetbúvár és alkimista szerint a kutyafejű ember néha megmerítkezik a vízben, majd porban fetreng, hogy varázserejű praktikájával teste sérthetlenségét biztosítsa.

Volt olyan elmélet is, amely szerint a kutyafejű ember képe visszavezethető lenne az afrikai páviánfajokra (*Papio*), de a jeles zoológus – David Attenborough – szerint e következtetés elharmarkodott, hisz a négy végtagjukon járó páviánok mozgása és

Ulysses Aldrovandus 1642-ben megjelent könyvének farkasember-ábrázolata

zömök teste nem hasonlít az emberére. Szerinte a kutyafejű *Cynocephalus* – mely az arab hajósok meséiben éppúgy felbukkan, mint Marco Polo beszámolóiban, valamint az egész középkor képzeletvilágában – nem más, mint egy madagaszkári maki, a sokszor két lábon járó, farkatlan indri (*Indri indri*). Ennek az elméletnek ugyanakkor nem kis hibája, hogy Madagaszkár szigete jóformán ismeretlen volt a középkor Európája előtt, s az indri ott

is a ritka állatok közé tartozott. Esetleg arab utazók révén juthatott el a híre Európába, ám tény, hogy az állatot csak 1782-ben írta le először a francia Pierre Sonnerat, márpedig a kutyafejű ember képzelete jóval korábról datálható.

Elég meglepő, hogy a kutya-, illetve farkasember alakja nemcsak a „sötét középkor” századaiban élt, hanem fel-felbukkant a XIX–XX. században is. Egy lengyel legenda szólt például arról, hogy valamikor az 1800-as évek közepe táján, a Visztula folyó mellett fekvő falujából épp az esküvőjéről ragadta el egy hatalmas farkas a menyasszonyt. Ezzel egyidejűleg nyoma veszett a vőlegénynek is, aki aztán évtizedek múlva váratlanul felbukkant, s elmondta, hogy életét addig farkasként tengette: „Feldühödve és megvadulva rátámadtam minden férfira, nőre, gyermekre, és elpusztítottam az összes utamba akadó állatot. A magam mögött hagyott véres ösvényt még most sem tudom teljesen feledni. Négy éve, amióta újra emberi formám van, faluról falura vándorlok. Még egyszer látni akartalak benneteket, a házat és a falut, ahol születtem és felnőttem. Ezután újra farkas leszek.”

Az 1900-as évek elején a belga Ardennek erdeiben állítólag három farkasember garázdálkodott, 1925-ben pedig egy Strasbourg melletti település teljes lakossága vallotta egybehangzóan, hogy egy falubeli fiú képes farkassá változni. 1930-ban egy Párizstól délre fekvő falut tartott rettegésben egy farkasember, s 1946-ban egy navahó indián rezervátumot rémisztgetett egy ugyanilyen lény. 1949-ben Rómában az egész rendőrség egy férfi után nyomozott, aki teliholdas éjszakákon farkasvonítással riasztgatta az Örök Város lakóit.

1957-ben Szingapúrban egy állítólagos farkasember többször is rátámadt egy nővérszálló lakóira. Az egyik nővér vallomása szerint a támadó arcán „orrnyeregig ért a szőr”, s szájából agyarak villantak elő.

1975-ben az angol újságok tele voltak annak a staffordshire-i Eccleshallban élő, tizenhét éves fiúnak a történetével, aki abbéli félelmében szúrta szíven magát, hogy farkassá változik. Egyik barátja így vallott utolsó telefonbeszélgetésükről: „Azt mondta, hogy az arcán és kezén megváltozott a bőre színe, és kezd farkasemberré változni. Egyszerre elhallgatott, majd vonítani kezdett.”

Természetesen a farkassá változott ember motívuma nem maradhatott ki a magyar néphitből sem. Egy 1735-ből származó boszorkányperben a következőket lehet olvasni: „Ketten ezek farkasok. Egyik tulajdon (maga) Kerekes Panda, a másik pedig len Kerekes Tamásné volt, [...] kapuja előtt látta a fatens Kerekes Pandát emberi képben, de az anyja farkas képében... Kerekes Tamásnének ilyen boszorkányságát is tudja, hogy ez a farkas tulajdon Kerekes Tamásné volt.”

Idézet egy 1758-as, Győr megyei periratból: „... amint némely tudálékos pásztoroknak és ezen Horváth Jánosnak is ilyen küldött farkassá való hírük hallatik... Hogy Horváth János farkas képében járt volna a pásztorokdásban, azt a tanú közhírül hallotta... Mert az olyan színes farkasra az ebek nem ugatnak, még ha látják is, fel nem kelnek helyükről, de a valóságos farkasra rá támadnak.”

Az úgynevezett „küldött farkas” megfeleltethető a farkasember képzetének. Szendrey Ákos *A magyar néphit boszorkánya* című könyvében a következőket írja: „Két perben találkozhatunk azzal, hogy a boszorkányt azonosítják a csordásfarkassal. Egy 1793. évi feljegyzés pedig az öreg és különösen vérengző farkasokról mondja, hogy azok farkasokká vált gonosz emberek, akik bejárnak a faluba, az embereket megtámadják, és meg is ölik őket.” A „csordásfarkas” szintén megfeleltethető a farkasembernek, ezt pedig azzal vádolják, hogy eltereli és széttepi a marhákat. Folytatva az idézetet: „Pucz Antal jegyezte fel 1812-ben, hogy egy bűbájós [boszorkánymester vagy javasember] hét csallóközi lányt farkassá változtatott, de hirtelen meghalt, a lányok nem tudtak visszaváltozni, s »most egymás társaságában bizonytalanul szédelegnek«. A göcsejiek szerint olyan gyermekek válnak csordafarkasokká, akiket a bábaasszony születésük után vagy keresztelésre vitelkor, rossz szándékból, nyírfa abróncon háromszor keresztülbújtattott.”

Némiképp zavarba ejtő a tény, hogy bizonyítékok sora látszik igazolni: igenis éltek köztünk farkasemberek, ha nem is farkas és ember hibridjei, hanem olyan szellemileg visszamaradtak, akiket talán tényleg farkasanya nevelt fel, s az ordások szokásait követték. A farkasanya nevelte gyermekek legismertebb példái Róma mitikus alapítói, Romulus és Remus. A mítosz szerint miután anyjuk – egy Vesta-szűz – a büntetéstől való félelmében kitétte az ikreket a Tiberis partjára, egy anyafarkas szoptatta őket. Rudyard Kipling *A dzsungel könyve* című műve főszereplőjének – Mauglinak – az alakját pedig állítólag az Indiában talált, farkasok által felnevelt gyermekekről érkezett hírek nyomán formálta meg a szerző.

William Henry Sleeman tábornok, aki Indiában harcolt a thugoknak nevezett szekta és más banditák ellen, 1852-ben névtelenségbe burkolódzva, egy „indiai katonatisztként”, Londonban adta közre *An Account of Wolves Nurturing Children in Their Dens* (Beszámoló a barlangjukban gyermeket tápláló farkasokról) című, szűk körben terjesztett brosúráját, amelyben hat olyan esetet írt le, mikor az érintett gyermekek farkasok közt nőttek fel. Ebből két esetnek maga is tanúja volt. Geselle professzor – a téma kutatója – 1940-ben megjelent könyvében már tizennégy hitelesnek

A Kr. e. V. században készült etruszk bronz anyafarkasszobor, amelyet a reneszánsz korban egészítették ki Róma mitikus alapítóinak – Romulusnak és Remusnak – a figuráival

tekinthető történetről számolt be. P. J. Blumenthal *Kaspar Hauser testvérei* című, 2003-ban megjelent könyvében pedig már több mint húsz olyan esetet sorol fel, amelyek véleményem szerint e témakörbe tartoznak. A könyv alapján csak röviden, kronologikus sorrendben említjük eme történiákat, melyek jó részénél a hatásvadász, szándékos torzításoktól a jóhiszemű tévedésekig számolnunk kell sok olyan momentummal, amelyek kételkedésre adhatnak okot. Különösképp fenntartásokkal kell élnünk a korai esetek felsorolásánál, hisz az adatok töredékessége, illetve önmagában az, hogy ugyanarról a történetről több – akár évszámában is különböző – forrás számol be, bizonytalanná teszi az értelmezést.

1341-ben Hessen közelében fogtak el egy körülbelül nyolc-tizenkét éves fiút, akire farkasok közt bukkantak. A fiú csak négykézláb közlekedett, s hatalmas ugrásokra volt képes. 1344-ben szintén Hessen környékén csíptek nyakon egy ugyanilyen farkasgyereket. Ugyancsak 1344-ben egy wetterai birtokon fogtak el egy fiút, aki állítólag tizenkét évig élt farkasok között. A három említett adat valószínűleg ugyanarról az esetről tudósít.

Ettől kezdve azonban a hasonló feljegyzések már mind Indiából származnak.

1840-ben Zulfikár Khán, egy Hászanpur körzeti földbirtokos elmondta, hogy nyolc-kilenc évvel korábban az egyik lovas katonája hozott a városba, akit farkasok közül mentett ki. A gyermek mindent megevett, de a nyers húst szerette legjobban. Elviselte testén a ruhát, s egyenes volt a tartása, ám a könyökén és térdén világos jelek utaltak arra, hogy sokáig járt négykézláb, s így igen gyorsan tudott futni. Egy idő múlva eljött érte az apja, aki elmondta, hogy a fiú hatéves volt, amikor négy esztendővel azelőtt egy farkas elragadta.